

แนวโน้มของการสังคมสงเคราะห์ชุมชน

เมื่อสังคมไม่มีการหยุดนิ่ง (Dynamic Society) สถานการณ์ในสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม (Social-Economic-Political System) ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคมนั้น ด้วยเหตุผลทางวิชาชีพ ทำให้นักสังคมสงเคราะห์มีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมในการแสวงหามาตรการที่จะช่วยเหลือสังคม และสนับสนุนให้บุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือประชาชนโดยส่วนรวมมีสวัสดิภาพทางสังคม และคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นักสังคมสงเคราะห์จึงจำเป็นต้องแสวงหา และพัฒนาความรู้สึกลงในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์อยู่เสมอ เพื่อปรับปรุงมาตรฐานในการจัดการและให้บริการสังคม (Management of Social Services Delivery) ตอบสนองความต้องการของคนและสังคมอย่างทันต่อเหตุการณ์ นักสังคมสงเคราะห์ไม่ควรเป็นฝ่ายรอคอยให้ปัญหาสังคมเกิดขึ้นแล้วจึงตามเข้าไปแก้ไข แต่นักสังคมสงเคราะห์จะต้องรู้จักการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาทางสังคมนั้นขึ้น โดยมีความสามารถในการคาดการณ์อย่างถูกต้องด้วยระเบียบวิธีที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุผลน่าเชื่อถือ กล่าวคือ โดยใช้หลักและวิธีการสังคมสงเคราะห์อธิบายได้ว่า เมื่อสถานการณ์ในสังคมเปลี่ยนแปลงไปจะมีผลลัพธ์อย่างไรตามมา และก่อปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชนได้อย่างไรบ้าง ด้วยเหตุนี้ นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องเสริมสร้างความรู้และทักษะในการชี้แนะให้ประชาชนและสังคม สามารถมองเห็นและเข้าใจสภาพปัญหาของสังคมที่จะเกิดขึ้นได้ล่วงหน้าอย่างมีหลักฐานข้อมูลอ้างอิงเพียงพอ ในการเตรียมประชาชนและสังคมให้พร้อมที่จะเผชิญและจัดการกับสภาพปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้อย่างถูกวิธี

แนวความคิดด้านการสังคมสงเคราะห์แบบก้าวหน้า

ผู้เขียนมีความเห็นสอดคล้องกับแนวความคิดของการสังคมสงเคราะห์แบบก้าวหน้า (Radical Social Work) ซึ่งเป็นแนวความคิดของการสังคมสงเคราะห์แบบใหม่สำหรับนักสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย เป็นแนวความคิดที่มีความรุนแรงและก้าวร้าวต่อความพยายามที่จะสรรค์สร้างบริการสังคมที่แปลกใหม่ให้เกิดมีขึ้นอย่างเป็นอิสระ และให้ถึงมือประชาชนอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกัน ซึ่งมักจะถูกนิยามว่าเป็นแนวความคิดของฝ่ายซ้ายหรือแนวความคิดทางด้านสังคมนิยม (Socialist Social Work) ดังที่ Galper¹ ได้กล่าวไว้ว่า

“การสังคมสงเคราะห์แบบก้าวหน้า (Radical Social Work) เป็นการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่มุ่งให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงในการจัดบริการสังคม หรือโดยใช้การจัดบริการสังคม

เพื่อสร้างประโยชน์สุขสูงสุดให้กับประชาชน อันเป็นแนวความคิดตามแบบสังคมนิยม ที่นักสังคมสงเคราะห์ในหน่วยสวัสดิการสังคมใช้ปฏิบัติอยู่”

นักสังคมสงเคราะห์ในปัจจุบันถูกความกดดันในเรื่องนโยบายขององค์การ ทำให้ไม่สามารถให้บริการแก่ผู้เดือดร้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด แต่ Radical Social Worker มองว่าที่มาของปัญหามนุษย์นั้น มาจากระบบภาวะเศรษฐกิจและสังคม (Social-Economic System) มากกว่ามาจากปัญหาทางสุขภาพร่างกาย (Intra Physic) หรือความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล (Interpersonal) ดังนั้นการแก้ไขปัญหาให้สัมฤทธิ์ผลต้องสร้างความเปลี่ยนแปลง (Change) ให้เกิดขึ้นไม่ใช่สร้างการปรับปรุง (Adjustment) นักสังคมสงเคราะห์ต้องสร้างสติให้กับประชาชน ตระหนักถึงที่มาของปัญหา และเรียกร้องให้มีการแก้ปัญหาต่อส่วนรวม (Collective Solution) ที่ต้นเหตุแท้จริงของปัญหา การทำงานนี้ไม่ใช่ให้นักสังคมสงเคราะห์ไปทำ “ให้” (Work For) เขา แต่เป็นการทำงาน “ร่วม” (Work With) กันกับเขา โดยมุ่งไปสู่ตัวปัญหาที่เกิดจากสภาวะแวดล้อมมากกว่าตัวเอง อย่างไรก็ตาม ทั้งการสังคมสงเคราะห์แบบเก่าและแบบก้าวหน้า (Traditional and Radical Social Work) ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับการกระทำทางการเมืองทั้งสิ้น และในฐานะที่สังคมสงเคราะห์เป็น “วิชาชีพ” หนึ่งที่ได้รับผิดชอบต่อปัญหาสังคมที่ท้าทายอยู่ตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องพิจารณาวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งปัญหา ซึ่งแท้จริงเกิดจากผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นต้นเหตุรากฐานมากกว่า จึงจำเป็นต้องอาศัยการกระจายอำนาจและการกระจายทรัพยากรเข้ามาใช้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

ในแง่คิดที่ว่า การสังคมสงเคราะห์แบบก้าวหน้า (Radical Social Work) จะเป็นไปได้มากน้อยเพียงไรนั้น ได้มีนักสังคมสงเคราะห์ฝ่ายซ้ายของอังกฤษสองท่านด้วยกันเสนอแนะว่า

“การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์แบบก้าวหน้านี้ จำเป็นต้องมีความเข้าใจในเรื่องภาวะการถูกบีบบังคับในด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่เราอยู่ ซึ่งในแนวความคิดแบบสังคมนิยมนั้นหมายถึงการที่นักสังคมสงเคราะห์จะต้องเข้าถึงมนุษย์ให้มากที่สุด เราไม่ได้หมายความว่าความถึงการขจัดงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายทิ้งไป เพียงแต่ต้องการขจัดงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายที่สนับสนุนชนชั้นปกครอง ในการนี้นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องริเริ่มนำกระบวนการสองทางเข้ามาใช้ ทางหนึ่งคือ การช่วยเหลือประชาชนให้เข้าใจถึงความแปลกแยก (Alienation) ในเชิงของการถูกบีบบังคับ และอีกทางหนึ่งคือ การสร้างความนับถือตนเอง (Self-Esteem) ให้กับประชาชน การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์แบบใหม่นี้ นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีการสร้างสรรค์พัฒนา นักสังคมสงเคราะห์เองต้องทนทุกข์ทรมานกับการถูกใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจมานานแล้ว (เช่น นักสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาล) จึงควรหันมาพัฒนาความคิด วิเคราะห์ วิจัย การปฏิบัติงาน และพยายามที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตามวิถีทางการเมืองบ้าง”

ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนโดยใช้กิจกรรมทางการเมืองจัดระเบียบชุมชน เป็นเรื่องที่แตกต่างกันจากการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายเป็นอย่างมาก แต่มีความคล้ายคลึงกัน การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน การสังคมสงเคราะห์ชุมชน มีขอบข่ายกว้างขวางมาก ตามความหมายของคำว่า “ชุมชน” ซึ่งเป็นได้ทั้งชุมชนพื้นที่ (Place or Geographical Areas) และชุมชนหน้าที่ (Interested or Functional Groups) จึงเป็นได้ตั้งแต่ระดับองค์กรประชาชนพื้นบ้าน (Neighborhood Organization) จนถึงหน่วยงานแผนงานท้องถิ่น (Community Planning Organization) และองค์การระหว่างประเทศ (International Organization) เช่น โครงการผู้ลี้ภัยขององค์การสหประชาชาติ เป็นต้น ชนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว ใฝ่ฝันที่จะปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนมากขึ้น เพราะเป็นงานที่มีลักษณะท้าทายระบบต่างๆ ที่มีอยู่เพื่อ

ทำให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม (Social Justice) มากขึ้น และยังเปิดโอกาสให้มีการศึกษาถึงกลไก (Mechanism) ของการจัดส่งบริการสังคมที่สมบูรณ์แบบได้ และทำให้เกิดความเป็นไปได้ ในเรื่องของการใช้ประโยชน์ของการวิจัย (Social Work Research) และการปฏิบัติการทางสังคม (Social Action)

แนวความคิดด้านการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ระดับมหภาค

การสังคมสงเคราะห์ชุมชน โดยใช้วิธีการจัดระเบียบชุมชน ซึ่งเป็นหนึ่งในวิธีการของการสังคมสงเคราะห์นั้น ถูกจัดให้เป็นองค์ประกอบหนึ่งในกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ระดับมหภาค (Macro Social Work)² เนื่องจากประโยชน์ของการใช้กระบวนการและทักษะของการจัดระเบียบชุมชน สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ทั้งโครงสร้างของสังคม และพลังอำนาจของกลุ่มอิทธิพลต่างๆ ที่เป็นกลุ่มแกนของชุมชน

ในการทำงานกับชุมชน มีความหลากหลายของสถานการณ์ที่นักสังคมสงเคราะห์จะต้องเกี่ยวข้องด้วย ทั้งด้านปัจเจกบุคคลและสมาชิกของกลุ่มต่างๆ นักสังคมสงเคราะห์จะดำเนินการรวมกลุ่มบุคคลเข้าด้วยกัน อาจเป็นรูปคณะกรรมการหรือองค์กรประชาชน เพื่อให้ความช่วยเหลือในการกระตุ้นกลุ่มประชาชนให้ตระหนักถึงสภาพปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเอง และสามารถพิจารณาร่วมกันในการหาทางออกของแต่ละปัญหา นักสังคมสงเคราะห์ชุมชนจะทำหน้าที่ด้านการให้ความรู้ความเข้าใจการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งให้เห็นถึงแหล่งทรัพยากรที่สมควรเคลื่อนย้ายจัดหามาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับความต้องการของชุมชน นักสังคมสงเคราะห์ชุมชนได้พัฒนาองค์ความรู้ด้านหลักการและทักษะในการทำงานกับชุมชนมาเป็นเวลานาน ซึ่งสามารถเกื้อกูลการปฏิบัติงานระดับมหภาคได้เป็นอย่างดี แม้จะไม่ได้กล่าวไว้โดยตรงแต่ก็เห็นได้จากสภาพการทำงานที่มีอยู่จริง นั่นคือ การเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับนโยบายขององค์กร การจัดการกับเวลาที่เหมาะสม ต้นทุน (Cost) และลักษณะของชุมชน (Community Ethos) เช่น การสร้างกลุ่ม และหรือชุมชน การสร้างงานเพื่อการแก้ปัญหา (Task Resolution) และการเข้าร่วมเป็นพรรคพวกเดียวกันปฏิบัติงาน (Partisan Behavior)

แนวความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชน สามารถจำแนกได้ 2 รูปแบบ³ ดังนี้

1. รูปแบบความสามานสามัคคี
2. รูปแบบพรรคพวกเดียวกัน

ในรูปแบบแรก คือรูปแบบความสามานสามัคคี นักสังคมสงเคราะห์ชุมชนจะมีบทบาทเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน (Enabler) โดยพยายามกระตุ้นให้ชุมชน (Activating Community) เกิดการรวมตัวกันคิดถึงสถานการณ์ของชุมชนที่สมควรได้รับการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยใช้วิธีการทำงานแบบโดยอ้อม (Non-Directive Approach) ในการให้การศึกษาหรือการให้ความรู้ความเข้าใจ (Non-Formal Education) พยายามที่จะค้นหาผู้นำให้ชุมชน และรวมกลุ่มแกน (Core Group) ขึ้น อีกทั้ง